

Պատմություն | HISTORY

Փիլիսոփաություն | PHILOSOPHY

Հիշողություն | MEMORY

Արվեստ | ART

Ժառանգություն | HERITAGE

Հնագիտություն | ARCHAEOLOGY

conference|exhibition

YEREVAN STATE UNIVERSITY
NATIONAL GALLERY OF ARMENIA

գիտաժողով
| ցուցահանդես

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՏԿԵՐԱՍՐԱՅ

Ն Ա Խ Ա Գ Ի Շ
Մ Ի Ջ Ա Չ Գ Ա Յ Ի Ն
Մ Ի Ջ Գ Ի Տ Ա Կ Ա Ր Գ Ա Յ Ի Ն

23.09 - 26.09.2026

INTERNATIONAL
TRANSDISCIPLINARY
PROJECT

Ի՞նչ դեր են խաղում անցյալի մեր մեկնաբանությունները առաջադի տեսլական ձեւավորելու հարցում

Բարոյական ի՞նչ դարտավորություններ են առաջանում վիճարկվող անցյալները մեկնաբանելիս եւ ներկայացնելիս

Ինչո՞ւ են ակադեմիական կամ մշակութային հաստատությունները միջամտում եւ օրինականացնում հավաքական հիշողությունը

Ինչո՞ւ են բազմակարծությունը, հարաբերադատությունը եւ դատմության քաղաքական օգտագործումը ազդում դատմական գիտելիքի նկատմամբ վստահության վրա

Ինչո՞ւ են աղետների, բռնության եւ կորստի դատմությունները դաժնանում կամ վերածվում ժառանգության

How do our interpretations of the past inform visions of the future?

What ethical responsibilities arise when interpreting and representing contested pasts?

How do institutions – academic or cultural – mediate and legitimize collective memory?

In what ways do pluralism, relativism, and the political use of history influence the way people trust in historical knowledge?

How are histories of catastrophe, violence, and loss preserved or transformed into heritage?

ՎԻՃԱՐԿՎՈՂ

ԱՆՑՅԱԼՆԵՐ,

ԱՆՈՐՈՇ

ԱՊԱԳԱ(ՆԵՐ)

CONTESTED

PASTS,

UNCERTAIN

FUTURE(s)

ՆԱԽԱԴԱՏՄԱԿԱՆ ՔԱՆԴԱԿ ԵՎ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՏՈՏԵՄներ*

*Տոտեմն այն առնչակետն է, որտեղ գոյությունը ձեռք է բերում հարաբերակցային բնույթ. այստեղ ինքնությունը ոչ թե անհատական է, այլ մարդկային եւ ոչ մարդկային կերպերի միջեւ բաշխված ու համատեղված մի հասկացություն: Հենց այս տրամաբանությամբ էլ ցուցադրությունը հենվում է երեք հիմնական հենասյուների վրա՝ վիշապաքարը եւ Ալբերտ Վարդանյանի ու Յան Դոմսի ժամանակակից քանդակային ձեւերը, որոնցից յուրաքանչյուրը հանդես է գալիս որդես ժառանգության հետ երկխոսող յուրօրինակ հաղորդիչ:

PREHISTORIC SCULPTURE AND CONTEMPORARY TOTEMs*

*A totem is a point of contact where being becomes relational - where identity is not individual, but shared between human and non-human forms. It is in this spirit that the exhibition rests on three main pillars: the dragon stone, and contemporary sculptural forms by Albert Vardanyan and Jan Doms - each a transmitter in dialogue with heritage.

Այս նախագիծը միավորում է 2026 թվականի սեպտեմբերի 24-26-ը Երեւանի ղեկավարող համալսարանում կայանալիք «Վիճարկվող անցյալներ, անորոշ աղագա(ներ)» ժառանգություն, հիշողություն եւ ղատմություն» խորագրով միջազգային գիտաժողովն ու դրա գաղափարական շարունակությունը հանդիսացող «Նախաղատմական քանդակագործություն եւ ժամանակակից տոտեմներ» ցուցահանդեսը, որը տեղի կունենա Հայաստանի ազգային ղատկերասրահում գիտաժողովին զուգահեռ:

Նախագիծն իր ավանդն է ներբերում հայագիտության ոլորտ` խթանելով միջգիտակարգային երկխոսություն ժառանգության, հիշողության եւ ղատմական մեկնաբանության շուրջ: Միավորելով գիտական բանավեճը, արվեստային փորձառությունը եւ հանրության ներգրավվածությունը` միջոցառումը հայկական մշակույթի ղատմությունը դիտարկում է վիճարկվող անցյալի, բռնության եւ մշակութային գոյատեւմանն առնչվող համաշխարհային ավելի լայն համատեքստում:

Գիտաժողովը համախմբելու է Հայաստանից եւ արտերկրից շուրջ 60 փիլիսոփաների, ղատմաբանների, մարդաբանների, հնագետների, ինչդես նաեւ հիշողության եւ ժառանգության հարցերով զբաղվող մասնագետների` քննարկելու, թե ինչդես են հասարակությունները մեկնաբանում եւ հաղթահարում վիճարկվող անցյալը բռնության, մշակութային կորստի եւ քաղաքական ղայքարի համատեքստում:

Ցուցահանդեսը համադրելու է նախաղատմական հայկական վիշաղաբարերն ու ժամանակակից քանդակներն ու ինստալացիաները` ստեղծելով մի ինքնատիղ միջավայր, որտեղ միախառնվում են նյութական մշակույթը, գեղարվեստական մեկնաբանությունն ու փիլիսոփայական վերաիմաստավորումը:

This project unites the international conference “Contested Pasts, Uncertain Future(s): Heritage, Memory, and History,” to be held at Yerevan State University from 24-26 September 2026, and the related exhibition “Prehistoric Sculpture and Contemporary Totems” at the National Gallery of Armenia.

The project contributes to Armenian studies by fostering interdisciplinary dialogue on heritage, memory, and historical interpretation. By combining scholarly debate with artistic practice and public engagement, the event situates Armenian cultural history within broader global conversations about contested pasts, violence, and cultural survival.

The conference will bring together about 60 philosophers, historians, anthropologists, archaeologists, and scholars of memory and heritage to examine how societies interpret and negotiate contested pasts in contexts shaped by violence, cultural loss, and political struggle. The event will address themes such as historiographic authority, heritage preservation, collective memory, and the ethical responsibilities involved in narrating historical catastrophe. Together, the conference and exhibition form an integrated platform where scholarship, artistic practice, and public engagement meet. The project aims to deepen public understanding of Armenian cultural heritage while situating it within global debates about memory, violence, and historical responsibility.

The exhibition will combine prehistoric Armenian dragon stones with contemporary sculptures and installations, creating a unique environment where material culture, artistic interpretation, and philosophical reinterpretation blend.

Երեւանի ղեկավարական համալսարանի Պատմության փիլիսոփայության եւ տեսության լաբորատորիան հիմնադրվել է 2023 թվականին: Լաբորատորիան միջգիտակարգային երկխոսության եւ նորարարական հետազոտությունների հարթակ է, որը կենտրոնացնում է ժամանակակից աշխարհի խնդիրների վրա, որոնք լուրջ խնդիրներ են ներդրում անում նոր մոտեցումներ, ավելի լայն մտահորիզոններ եւ ժամանակակից փիլիսոփայության առավել խորքային փոխգործակցություն: Լաբորատորիայի նպատակն է համադրել ժամանակակից եւ փիլիսոփայական դիտանկյունները՝ նպաստելով ժամանակակից հումանիտար մտքի զարգացմանը թե՛ Հայաստանում, թե՛ միջազգային ակադեմիական դաշտում: Լաբորատորիան բաց է համագործակցությունների, համատեղ նախագծերի, ակադեմիական փոխանակումների եւ գործընկերային նոր կապերի համար: Լաբորատորիայի հիմնադիրներն են Տուրկուի համալսարանի պրոֆեսոր Կալլե Փիլինենը (գլխավոր հետազոտող) եւ Երեւանի ղեկավարական համալսարանի դոցենտ Դավիթ Մոսինյանը:

The Laboratory for Philosophy and Theory of History at Yerevan State University was founded in 2023. The Laboratory explores historical questions that call for new methodologies, broader intellectual horizons, and closer engagement between philosophy and historiography. The aim of the Laboratory is to bring historical and philosophical perspectives into productive conversation, contributing to the development of contemporary humanities research both in Armenia and internationally. The aim of the Laboratory is to bring historical and philosophical perspectives into productive conversation, contributing to the development of contemporary humanities research both in Armenia and internationally. The Laboratory is especially interested in collaborative projects, academic exchange, and building networks with scholars and institutions working in related fields. The Laboratory was founded by Principal Investigator Kalle Pihlainen (University of Turku) and Co-Investigator Davit Mosinyan (Yerevan State University).

ԵՊՀ Պատմության փիլիսոփայության եւ տեսության լաբորատորիան ստեղծվել է 2023 թ.
ՀՀ ԿԳՄՍՆ Բարձրագույն կրթության եւ գիտության կոմիտեի
ՀԵՌԱԿԱՐԳ ԼԱԲՈՐԱՏՈՐԻԱՆԵՐԻ ՀԻՄՆԱԿՐԵԱՆ ՄԵԼԱԳՐՈՎ

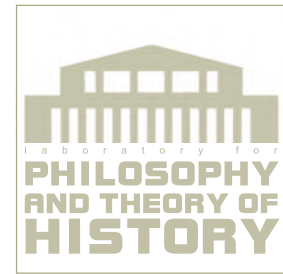
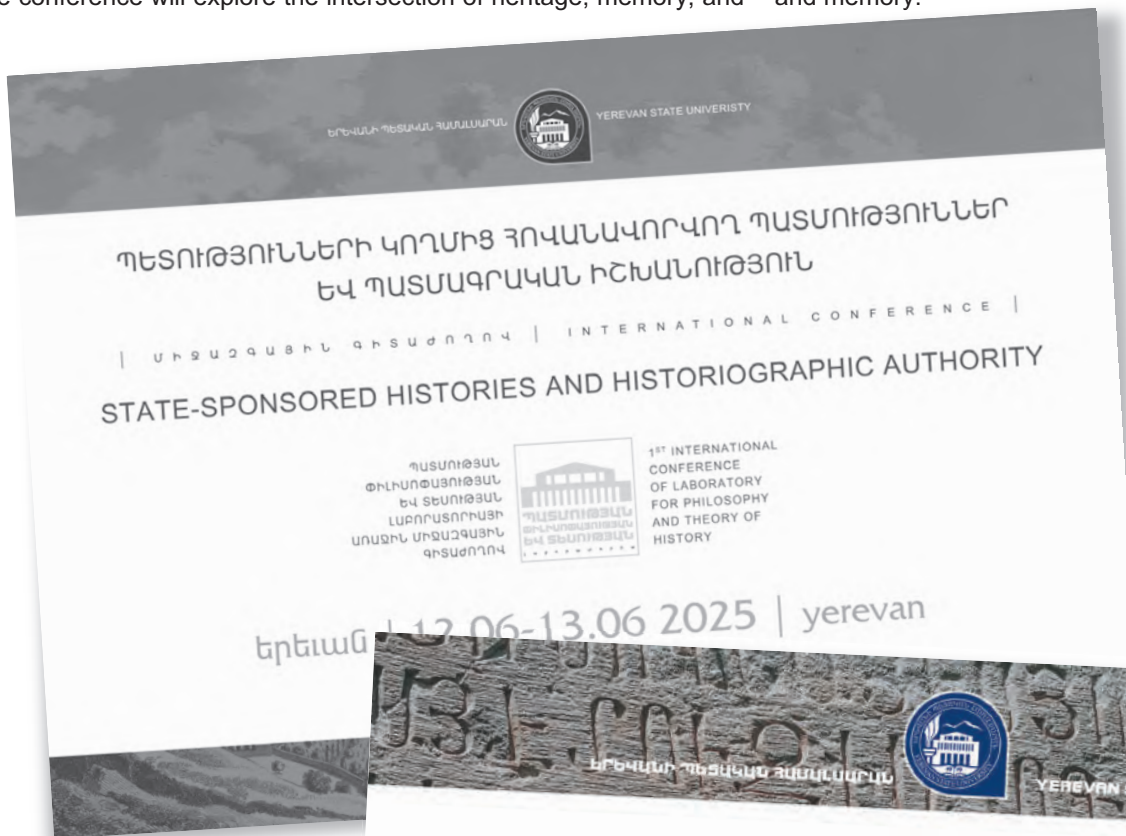
The YSU Laboratory for Philosophy and Theory of History was established in 2023 under the
PROGRAM FOR REMOTE LABORATORIES
of RA MoESCS Higher Education and Science Committee

«Վիճարկվող անցյալներ, անորոշ ապագա(ներ). ժառանգություն, հիշողություն եւ լատմություն» թեման բացահայտում է, թե ինչ-դեպ են հասարակություններն իմաստավորում ոչնչացման, բռնության եւ կորստի փորձառությունները, եւ թե ինչդեպ են ստեղծված այդ իմաստները ձեւավորում հավաքական ինքնություններն ու աղագայի լատկերացումները: Ցեղասպանությամբ, լատերազմով, մշակութային ոչնչացմամբ եւ էկոլոգիական աղետներով մշամավորված աշխարհի իրողությունները հաշվի առնելով՝ գիտաժողովը մոլատակ ունի ուսումնասիրել անցյալը լատմելու եւ կառուցելու հետ կաղված բարոյական եւ իմացաբանական լատասխանատվությունները: Գիտաժողովն անդրադառնալու է ժառանգության, հիշողության եւ

ղատմագրության հատման կետին՝ քննելով, թե ինչդեպ են մյութական մնացորդները, հաստատութեմական շրջանակները եւ լատմական գրվածքները միահյուսվում անցյալի հանրային ընկալման ձեւավորման գործում: Այն կանդրադառնա մաեւ հարաբերաղաշտության, մրցակցող լատմական լոմդումների եւ փորձագիտության նկատմամբ վստահության քայքայման հետեւանքով աղաջացած մարտահրավերներին: Միավորելով փիլիսոփայության, լատմության, հմագիտության եւ արվեստի տեսանկյունները՝ միջոցառումը կմոլաստի լատմական մերկայացման բարոյագիտության եւ գիտելիքի, հեղինակության ու հիշողության միջեւ մուրբ կաղի վերաբերալ խոսույթի զարգացմանը:

The theme Contested Past(s), Uncertain Future(s): Heritage, Memory, and History traces how societies construct meaning from experiences of destruction, violence, and loss, and how these meanings shape collective identities and future imaginaries. In a world marked by genocide, war, cultural erasure, and ecological devastation, the conference seeks to question the moral and epistemic responsibilities involved in narrating and creating the past. The conference will explore the intersection of heritage, memory, and

historiography – examining how material remains, institutional frameworks, and historical writing intertwine in shaping public understanding of the past. It will also address the challenges posed by relativism, competing historical claims, and the erosion of trust in expertise. By combining perspectives from philosophy, history, archaeology, and art, the event seeks to foster a conversation about the ethics of historical representation and the fragile relationship between knowledge, authority, and memory.

Հրաչյա եւ Ավետիք Վարդանյանների՝ Հայաստանում հիմնադրած Արթինսայթ հարթակը նմանատիպ ունի ամբողջական եւ ընդլայնելու հայ ժամանակակից արվեստի տեսանկյունը, դիրքավորումն ու մշակութային արժեքը: Այն գործում է համադրողական գործունեության, ցուցահանդեսների կազմակերպման, արվեստի գործերի տեղադրման, մշակութային ռազմավարության եւ հաստատությունական համագործակցության հատման կետում:

Հարթակի առաքելությունն է՝ բարձրացնել հայ ժամանակակից արվեստի արժեքը՝ հայեցակարգային համադրման, նրբաձաշակ ներկայացման եւ նմանատիպ տեղադրման միջոցով: Լինելով հայաստանյան հարթակ՝ Արթինսայթը բաց է միջազգային եւ միջգիտա-

կարգային այնպիսի նախագծերի համար, որոնք հայկական մշակութային համատեքստը կադրում են համաշխարհային արվեստի, գիտական եւ հաստատությունական քննարկումների հետ:

Արթինսայթի հիմնադիրները զուգակցում են համադրողական մտածողությունը, ճարտարապետական զգայունությունն ու մշակութային հետազոտությունը՝ առաջնորդվելով այն համոզմունքով, որ արվեստը սոսկ ցուցադրության առարկա չէ, այլ միջոց, որի օգնությամբ կարելի է վերաիմաստավորել ժամանակակիցությունները, ինքնությունները, տարածքներն ու փոխհարաբերությունները:

Հայաստանի ազգային լուսանկարչական կազմակերպությունը՝ Նախադասական քանդակ եւ ժամանակակից տոտեմներ ցուցահանդեսը փորձառության ինքնակա տիրույթ է «Վիճարկվող անցյալներ, անորոշ աղաքա(ներ)» ժառանգություն, հիշողություն եւ լուսանկարչություն» թեմայով գիտաժողովի շրջանակում, որտեղ ժառանգությունն ընկալվում է զգայության, տարածության եւ նյութական ներկայության միջոցով: Գիտաժողովը ժառանգությանն անդրադառնում է քննադատական վերլուծության դիրքերից, իսկ ցուցադրությունն ակտիվացնում է արվեստի առարկաների հիշողական ներուժը՝ անմիջական հաղորդակցման եւ հավաքական փորձառության միջոցով: Դրանք միասին ձեւավորում են մի էկոհամակարգ, որտեղ գիտական միտքն ու նյութը միահյուսված են ոչ թե որդեգրվող ընթացող առանձին ծրագրեր, այլ որդեգրվող հիշողության մեկ միասնական դաշտ:

Լինելով Հայաստանում՝ խոր լուսանկարչական շերտերով եւ լուսանկարչական խզումներով բնորոշվող մի լանդշաֆտում, նախագիծը տեղանքը դիտարկում է որդեգրվող նյութական հիմք՝ առաջնային լուսանկարչական մշակութային ժառանգության մեջ արմատավորված էթի-

կական լուսանկարչականությունը: Այստեղ ժառանգությունը ոչ թե դիտարկվում է հեռվից, այլ մշակվում է ներսից: Այդպիսով առարկան սոսկ հետազոտության օբյեկտից վերածվում է սուբյեկտի:

«Նախադասական քանդակ եւ ժամանակակից տոտեմներ» ցուցադրությունը բացահայտում է հիշողության տարբեր համակարգերի միջեւ առկա անհամաչափությունը. քարերը հարատևում են առանց դիտավորության, մինչդեռ մարդիկ հիշում են նմանատիպությունը: Միավորելով դիսկուրսը, նյութը եւ տարածական փորձառությունը մեկ միասնական ամբողջի մեջ՝ ցուցադրությունը ստեղծում է մի հարթակ, որտեղ հիշողությունը մշտապես վերաիմաստավորվում է՝ տատանվելով հարատևության ու մեկնաբանության, խզման ու լուսանկարչականության միջեւ:

Founded in Armenia by Hrachya and Avetik Vardanyan, ArtInsight developed to strengthen the visibility, positioning, and cultural value of contemporary Armenian art, operates at the intersection of curatorial practice, exhibition-making, art placement, cultural strategy, and institutional collaboration.

Its mission is to elevate contemporary Armenian art through conceptual curation, refined presentation, and purposeful placement. While rooted in Armenia, the platform is open to international and transdisciplinary

projects that connect Armenian cultural contexts with wider artistic, academic, and institutional conversations.

The founders bring together curatorial thinking, architectural sensitivity, and cultural research - guided by a conviction that art is not only an object of display, but a medium through which histories, identities, spaces, and relationships can be reimaged.

ART
ART
INSIGHT
INSIGHT

Presented at the National Gallery of Armenia, *Prehistoric Sculpture and Contemporary Totems* operates as an autonomous field of experience within the conference *Contested Pasts, Uncertain Future(s): Heritage, Memory, and History* in which heritage is encountered through perception, space, and material presence. While the conference addresses heritage through critical reflection, the exhibition activates the memorizing capacity of art objects through encounter and collective experience. Together, they form an ecosystem in which scholarship and matter are woven into one another, not as separate programmes running in parallel, but as a single, shared field of memory.

Situated in Armenia, a landscape marked by deep historical strata and repeated rupture, the project treats place as material ground, foregrounding the ethical responsibility embedded in cultural heritage today. Here heritage is not observed from a distance, it is worked from within. In doing so, the object does not simply get examined, it becomes a subject.

Prehistoric Sculpture and Contemporary Totems unfolds an asymmetry between regimes of memory: stones persist without intention; humans remember with purpose. By bringing discourse, matter, and spatial experience into a single continuum, the exhibition and the conference together create an arena in which memory is continually negotiated - between endurance and interpretation, between rupture and responsibility.

ՅԻՆԱՎՈՒՐՑ ՅԱՂՈՐԴԱԿ

Ճանապարհորդությունը սկսվում է թանգարանի մուտքից՝ այն գործերով, որոնք սահմանում են հաղորդակցության կանոնները: Առաջինը *Վիշապ*ն է՝ նախադասական բնօրինակ մի վիշապաբարձ բերված Յայկական լեռնաշխարհից, որտեղ այս մոնոլիտները կանգնեցվում էին լեռնալիճների ու հնագույն արոտավայրերի հարեամությանը՝ մատնանշելով տեղանքը, տիեզերականը եւ մարդկայինի ու տարերայինի միջեւ եղած սահմանագիծը: Կանգնել նման կոթողի առջեւ՝ նշանակում է առերեսվել հազարամյակների անընդմեջ նյութական գոյությանը. մի առարկայի, որն իր դիմացկունությամբ գերազանցել է թե՛ իրեն ստեղծած քաղաքակրթություններին եւ թե՛ այն լանդշաֆտներին, որոնց մի մասն էր կազմում ժամանակին: Թանգարանի շենին *Վիշապ*ը դառնում է ցուցադրության խարիսխը: Այն առաջին հաղորդակն է՝ քար, որն իմաստ է կրել հազարամյակներ շարունակ առանց նման մտադրության:

The journey begins at the museum entrance with the works that establish the terms of encounter. The first is the *Vishap*, an original prehistoric dragon stone, drawn from the Armenian Highlands where these monoliths were erected beside mountain lakes and ancient pastures, marking territory, cosmology, and the boundary between the human and the elemental. To stand before one is to stand before several thousand years of unbroken material persistence: an object that has outlasted the civilizations that made it and the landscapes that once held it. At the threshold of the museum, the *Vishap* anchors together the exhibition and the conference. It is the first transmitter: a stone that has carried meaning across millennia without ever intending to.

ANCIENT TRANSMITTER

Ալբերտ Վարդանյանի «Պուլսար. ձոն խաղաղության» մոնումենտալ բրոնզաձուլված քանդակի ստեղծման ակունքները հիմնավորապես խարսխված են քաղաքացիական պատասխանատվության եւ մշակութային տեղաշարժի ծիսակարգի վրա: Նախագծի հղացումը գերմանացի ճարտարապետ Գիդո Հյուլսմանինն է, որի այցը Վարդանյանի արվեստանոց դարձավ այս պատվերի իրականացման խթանը եւ կամուրջ դարձավ Բոխումի Քրիստոսի եկեղեցու ու տեղի համայնքի միջեւ: Հյուլսմանը ստանձնեց նախագծի ճարտարապետական վերահսկողությունը, իսկ մշակութային միջնորդ Ալեքսան Տեր-Մինասյանը համակարգում էր այն: Քանդակը տաշտոնապես պատվիրել էր Բոխում-Լինդենի Ավետարանական ծխական համայնքը՝ եռնա Լինդենյանի անհատական նվիրատվության օգնությամբ: Քանդակը տեղադրվեց Բոխումի Քրիստոսի եկեղեցուն, իսկ 2006 թ. նոյեմբերի 19-ին դրա տաշտոնական բացումը խորհրդանշականորեն համընկավ Ազգային սգո օրվա հետ, եւ քանդակն իմաստավորվեց ոչ թե տարգաղեն որդես ներմուծված քաղաքային օբյեկտ, այլեւ որդես տատմական դիմակայունության եւ միջազգային դիվանագիտության լիիրավ տատգամաբեր:

The genesis of Albert Vardanyan's monumental bronze sculpture, *Pulsar: Ode to Peace*, is fundamentally rooted in a ritual of civic accountability and cultural displacement. The project was conceived by German architect Gido Hülsmann, whose initial visit to Vardanyan's studio catalyzed the vision for the commission and forged the vital liaison with the Christuskirche and its local parish community; Hülsmann subsequently assumed structural oversight of the project, which was orchestrated by cultural mediator Alexan Ter-Minasyan and formally commissioned by the Evangelical Parish of Bochum-Linden through a private donation by Erna Lindemann. The sculpture was permanently installed at the Christuskirche in Bochum, Germany, and its formal handover on November 19, 2006, deliberately coincided with Volkstrauertag (the National Day of Mourning), institutionalizing the sculpture not merely as an imported municipal object, but as a fully realized emissary of historical resilience and international diplomacy.

ՊՈՒԼՍԱՐ. ՁՈՆ ԽԱՂԱՂՈՒԹՅԱՆ PULSAR: ODE OF PEACE

Եթե *Վիշապը* դիմանում է ժամանակին առանց հատուկ մտադրության, ապա *Պուլսարը* ճառագայթում է հստակ նշանակադրմամբ: Քանդակն ունի երկակի սկզբնաղբյուր. հնագույն հայկական ժաշտամունքային քարը, որ հեթանոսական ժամանակներից ի վեր մեծարվել է իր բուժիչ էներգիայի համար, եւ աստղաֆիզիկական թուլսարը, որի ռիթմիկ ազդանշաններն արձագանքում են բաբախող սրտի տրոփյունին: Բրոնզաձույլ մակերեսն ամփոփում է ողջ ժատմության ընթացքում ստեղծված քաղաքակրթությունների խորհրդանիշները՝ թե՛ հայտնի, թե՛ անհայտ՝ ղահղանելով դրանք առանց որեւէ աստիճանակարգության: Սեղանէւ փորվածքները մշագծում են դրա մակերեսը՝ կոդավորելով մարդկությանը ղատահած խզումներն ու հակամարտությունները: Ի հակադրություն դրանց՝ ղատարկ կենտրոնը բացվում է որդես լուսի աղբյուր՝ իր մեջ առնելով թե՛ երկինքը, թե՛ ղիտողին: *Պուլսար. ծոն խաղաղության* կողմնորոշում է դեղի հանդուրժողականություն, երկխոսություն եւ այն մշակույթը, որը ղեռ աղչելում է՝ ղեռես անավարտ, ղեռես կերտվող:

While the *Vishap* endures without intention, the *Pulsar* radiates with purpose. The sculpture carries a double origin: the ancient Armenian cult stone, revered since pagan times for its healing energy, and the astrophysical pulsar, whose rhythmic signals echo the beating of a living heart. Its surface holds symbols from civilisations across history - known and unknown, held without hierarchy. Wedge-shaped incisions mark its skin, encoding the ruptures and conflicts that have scarred humanity. Against them, the hollow centre opens as a source of light, framing sky and viewer alike. *Pulsar: Message of Peace* is an orientation toward tolerance, dialogue, and the culture still ahead of us - not yet completed, still being made.

ԱՆՍԱՐՄԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՐԿԱԿԻ ՈՐՈՒ
DOUBLE TRACK OF INFINITY

The work of Dutch artist Jan Doms is deeply informed by his background in constructive sculpture, cultural studies, and modern dance, and is acutely attuned to spatial dynamics. For this exhibition he creates an active spatial system that engages movement and participation. His installation meditates on reflection and transparency: any visitor may touch the glass to set its circles rolling - taking part in the creation and transformation of the space, and by extension of heritage itself. The glass carries the qualities of water: transparent, reflective, ever in motion. And water runs deep in the Dutch imagination - the Netherlands was sea before it became land. The resonance is not incidental. Just as the Vishaps were raised beside springs and mountain lakes, set where water rose from the earth, Doms's work draws the two landscapes into quiet correspondence, finding in water a shared origin from which both heritages emerge. The installation proposes that heritage is never singular: it is produced in relation, in the gap between one surface and another. As Doms notes, the work intertwines the newest time of the Netherlands with the oldest time of Armenia. The moment a visitor reaches out and touches it, that history is activated. Like the totem, it exists only when someone enters into contact with it.

Նիդեռլանդացի արվեստագետ Յան Դոմսի ստեղծագործությունը խորապես սնվում է կոնստրուկտիվ քանդակի, մշակութաբանության եւ ժամանակակից դարի ոլորտներում ձեռք բերած նրա հենքից եւ առանձնապես զգալի է տարածական դիմամիկայի նկատմամբ: Այս ցուցադրության համար նա ստեղծում է տարածական ակտիվ համակարգ, որ խթանում է շարժումն ու մասնակցությունը: Ինստալյացիան համադրում է անդրադարձն ու թափանցիկությունը. այցելուն կարող է հղվել առաջ եւ շարժման մեջ դնել դրա շրջանակները՝ մասնակից դառնալով տարածության, եւ դրա միջոցով՝ հենց ժառանգության ստեղծմանն ու վերափոխմանը: Ջուրը խորն արմատավորված է հոլանդական երեւակայության մեջ. Նիդեռլանդների տեղում նախկինում ծով էր: Ինչդեռ վիշապաբարերը կանգնեցվում էին աղբյուրների ու լեռնային լճերի մոտ՝ այնտեղ, որտեղ ջուրը բխում էր հողից, այնպես էլ Դոմսի աշխատանքը խոսեցնում է երկու լանդշաֆտները՝ ջրի մեջ գտնվող ընդհանուր ակունք, որից սերում են երկու ժառանգություններն էլ: Ինստալյացիան հուշում է, որ ժառանգությունը երբեք առանձին չէ. այն ծնվում է հարաբերության մեջ՝ մակերեսների միջեւ եղած ձեղքում: Ինչդեռ մշում է Դոմսը՝ աշխատանքը միախառնում է Նիդեռլանդների անեմանոր ժամանակը Հայաստանի անեմահին ժամանակի հետ: Այն դահին, երբ այցելուն ձեռքը մեկնում է հղվում է դրան, այդ դաստնությունն ակտիվանում է: Ինչդեռ տոտեմը՝ այն գոյություն ունի լոկ այնժամ, երբ ինչ-որ մեկը հաղորդակցվում է դրան:

Գերմանական «Էրիա Քոմպոզեր» ստուդիան ձեռավորել է մի մոտեցում, որը նրանք անվանում են «Տարածքի կոմպոզիցիա»։ այն համադրում է զգայական հետազոտությունը տատկերների եւ ձայների տեղում կատարված ձայնագրությունների հետ, առաջ աչք մյուսը վերականգնավորում նոր ձայնային եւ տեսողական ձեւերի մեջ։ Այս ցուցադրության համար նրանք կմեկնեն Արագած լեռ՝ վիշապաքարերը դրանց բնական միջավայրում արձանագրելու եւ այդ համդիմունը տատկերային քարտեզագրման միջոցով վերածելու ձայնատատկերային միջավայրի։ Ստեղծվելիք «Որսավով տարածության ոգին» աշխատանքը վիշապաքարերի ներկայությունը կփոխադրի Երեւանի Ազգային տատկերասրահի՝ «Կլանող մութ սենյակ»։

«Մեր նպատակն է վիշապաքարերի ոգին եւ ժառանգությունը լեռներից իջեցնել դեռի Երեւանի Ազգային տատկերասրահի այցելուները։ Ի տարբերություն գիտական մեկնաբանության՝ մեր գեղարվեստական վերափոխումը նպատակ ունի վերականգնելու վիշապաքարերի առեղծվածայնությունը։ Այցելուներին հրավիրում ենք լսելու քարերի հնագույն իմաստությունն ու բացահայտելու իրենց սեփական ընկալումներն ու զուգորդումները»։

ԷՐԻԱ ՔՈՄՓՈԶԵՐ

German media artists Area Composer have developed a practice they call 'Area Composing': blending sensory research with on-site recordings of image and sound, then reassembling this material into new sonic and visual forms. For this exhibition, they will travel to Mt. Aragats to record the Dragon Stones in their landscape context — and translate that encounter into an enveloping audiovisual environment using projection mapping. The resulting work, 'Catching the Spirit of Places', will bring the presence of the Dragon Stones to visitors in the Immersive Dark Room at the National Gallery.

"Our goal is to bring the spirit and heritage of the Dragon Stones downhill to the visitors of the National Gallery in Yerevan. In contrast to a scientific interpretation, our artistic transformation aims to restore the Dragon Stones' mystery. We invite visitors to listen to the ancient wisdom of the stones and explore their own perceptions and associations."

AREA COMPOSER

ԱՎԱՐՏՈՒՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔԸ
ԿԻՇԱՊԱՔԱՐԻ
ՆԵՐԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ ԿԲԵՐԻ
ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՏԿԵՐԱՍՐԱՅ

THE RESULTING WORK WILL
BRING THE PRESENCE OF
THE DRAGON STONES AT
THE NATIONAL GALLERY

Այս ծրագիրը համրային միջոցառումների շարք է, որ հնարավորություն է տալիս առավել լայն լսարան ներգրավել ցուցադրության շրջանակներում: Նախատեսված միջոցառումները միասին ստեղծում են կենդանի միջավայր, որի առանցքում ժառանգության, հիշողության եւ փոխանցման հիմնահարցերն են:

Համրային ծրագրի հիմքում Օդան է: Վերջինս սոսկ սենյակ չէ. այն վերահիմաստավորում է հյուրընկալությունը՝ որդես ժառանգության փոխանցման ձեւ: Հայկական ավանդությունն օդան հավաքների, երկխոսության եւ փոխանցման տարածք է, որտեղ գիտելիքը տարածվում է ոչ թե հաստատությունների, այլ մարդկային ներկայության եւ հաղորդակցման միջոցով: Ցուցադրության շրջանակներում Օդան գործում է որդես կենդանի միջավայր՝ կանգ առնելու, հանդիմելու եւ ժառանգությամբ ոչ թե որդես դիտորդ, այլ որդես անմիջական մասնակից հարաբերվելու համար:

Ցուցադրությամբ զուգահեռ գործում է համադրված գրադարանային հատվածը, որտեղ մեկտեղված են դատմության, հնագիտության, փիլիսոփայության, արվեստի տեսության եւ այլ բնագավառներից ցուցադրության թեմաներին առնչվող տեքստեր ու գաղափարախոսություններ: Գրադարանը հրավիրում է այցելուներին խորասուզվելու թեմաների մեջ, գտնելու սեփական հետաքրքրությունների թելն ու դիտարկելու ցուցադրությունը ավելի լայն ինտելեկտուալ բնագավառների համատեքստում:

Կոմյունիստ Կարեն Ասատրյանի «Իմաստության դասը»-ն երաժշտական ստեղծագործությունը, որը հատուկ գրվել է կատարվում է այս միջոցառման համար, Սարգսյանի ազգագրության թանգարանում նախկինում կայացած համանուն ցուցադրության արձագանքն է: Այն նույնպես հետազոտում էր Վիշապաբերի դերը՝ որդես կենդանի հիշողության համ-գույցներ: Այս մոտ կոմյունիստիկ շարունակում է նույն ճանապարհը՝ այդ ծայերը բերելով դեռի Ազգային դատկերասրահ եւ հյուսելով դրանք ցուցադրության ընդհանուր կտավին: Այնտեղ, որտեղ քարերը լուծվածք հարատեւում են, երաժշտությունը նրանց ձայն է տալիս:

Ծրագրի հատուկ գործընկերոջ՝ «Չերքեզի ծոր» ձկնաբուծարանի հետ համագործակցությամբ, համրային միջոցառումների շարքն իր գագաթնակետին է հասնում դերՖորմատիվ ընթերցում, որը բացահայտում է հյուրընկալությունը՝ որդես ժառանգության ամենամբողջական դրսեւորում: Ընթերցի յուրաքանչյուր մանրուք խորհրդանշական է. հաց, գինի եւ ձուկ՝ տարրեր, որոնք դարձնում են շարունակ ուղեկցել են հայ մշակույթը՝ կրելով ավելի հին իմաստներ, քան որեւէ առանձին ավանդույթ: Արմատավորված լինելով այն հնագույն լանդշաֆտներում, որտեղ Վիշապաբերը երբեմնի սահմանն էին մարդկային եւ տարերային միջեւ, դրանք այստեղ մատուցվում են որդես սնունդ, խորհուրդ եւ հիշողություն: Կիսել այս կերակուրը՝ նշանակում է մասնակից դառնալ փոխանցման մի ծիսակարգի, որը նույնքան հին է, որքան հենց քարերը:

Այս բոլոր միջոցառումների շրջանակում ժառանգությունը ոչ թե արխիվ է, այլ կենդանի գործելակերպ, որը վերակենդանանում է ամեն անգամ, երբ հավաքվում ենք դրա շուրջ:

ՀԱՆՐԱՅԻՆ ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐ

The project extends into a series of public events that open the exhibition's themes to wider participation. Together, they form a living ecosystem around the core questions of heritage, memory, and transmission.

At the heart of the public programme is the Oda. More than a room, the Oda reframes hospitality itself as a form of heritage transmission. In Armenian tradition, the *oda* is a space of gathering, dialogue, and passing down – where knowledge moves not through institutions but through presence and sharing. Within the exhibition, the Oda operates as a living environment: a place to pause, to meet, and to experience heritage as something practiced rather than observed.

A curated library section accompanying the exhibition, bringing together texts, philosophies, and perspectives that approach the exhibition's themes from different angles – history, archaeology, philosophy, art theory, and beyond. The library invites visitors to go deeper, follow their own threads, and situate the exhibition within broader intellectual conversations.

A specially created musical piece written and performed by composer Karen Asatryan for this event, *Wisdom Keepers* carries the echo of an earlier exhibition of the same name, created for the Sardarapat Ethnography Museum, which also explored the role of the Vishap dragon stones as portals of living memory. This new composition continues that journey, bringing those voices into the space of the National Gallery and weaving them into the fabric of the exhibition. Where the stones persist without intention, the music gives them sound — an act of listening across deep time.

In collaboration with the special partner – the fish farm Cherkezi Dzor, the public programme culminates in a performative dinner exploring hospitality as heritage in its fullest, most embodied sense. The dinner is set with intention. Bread, wine, and fish – elements that have moved through Armenian culture across time, carrying meanings that predate and outlast any single tradition. Rooted in the ancient landscapes where the Vishap stones once marked the boundary between the human and the elemental, they arrive as nourishment, symbol, and memory. To share this meal is to participate in a form of transmission as old as the stones themselves.

Across these events, heritage is not an archive – it is a practice, alive in the moments we gather around it.

PUBLIC PROGRAMMING

հիմնական բանախոսներ

keynote speakers

EWA DOMAŃSKA is an internationally renowned historian and theorist of history, based at Adam Mickiewicz University in Poznań (Poland) and Stanford University (USA). She is widely recognized for her innovative contributions to contemporary historical theory, particularly in the fields of posthumanities, environmental humanities, and the epistemology of history. Domańska's work rethinks the foundations of historical knowledge by engaging with questions of ontology, ethics, and the status of the human in historical inquiry. Moving beyond traditional anthropocentric frameworks, she explores alternative modes of narrating and understanding the past, often drawing on insights from the natural sciences, anthropology, archaeology, philosophy and art. Her scholarship has been especially influential in advancing what she terms “non-anthropocentric history” and in fostering dialogue between history and the life sciences. Among her most significant contributions are her interventions in debates on memory, trauma, and the afterlives of violence, as well as her efforts to reconceptualize historical practice in light of global ecological crises.

ԷՎԱ ԴՈՄԱՆՍԿԱ միջազգային ճանաչում ունեցող պատմաբան է և պատմության տեսաբան է, որ գործունեություն է ծավալում Պոզնանի Ադամ Միցկևիչի անվան (Լեհաստան) և Սթենֆորդի (ԱՄՆ) համալսարաններում։ Մեծադեպ հայտնի է արդի պատմական տեսության մեջ իր նորարարական ներդրումներով, հատկապես՝ հետհումանիտար գիտությունների, բնադասական հումանիտար գիտության և պատմության իմացաբանության ոլորտներում։ Դոմանսկայի աշխատությունները վերաիմաստավորում են պատմական գիտելիքի հիմքերը՝ քննության առնելով գոյաբանության, բարոյագիտության և պատմական հետազոտություններում մարդու կարգավիճակի հիմնահարցերը։ Դուրս գալով ավանդական մարդակենտրոն շրջանակներից՝ նա հետազոտում է անցյալի ընկալման և այն պատմելու այլ-ընտրանքային ձևերը՝ հաճախ հենվելով բնական գիտությունների, մարդաբանության ու փիլիսոփայության ընձեռած հնարավորությունների վրա։ Նրա գիտական գործունեությունն առանցքային դեր է խաղացել իր իսկ կողմից սահմանված «ոչ մարդակենտրոն պատմության» հայեցակարգի զարգացման և պատմագիտության ու բնական գիտությունների միջև երկխոսության խթանման գործում։ Գիտության մեջ Դոմանսկայի կարեւորագույն ներդրումներից են նաեւ արժեքավոր դիտարկումները հիշողության, տրավմայի և բռնության հետեւանքների վերաբերյալ բանավեճերում, ինչպես նաեւ պատմական տրակտիկան համաշխարհային էկոլոգիական ճգնաժամերի համատեքստում վերաիմաստավորելու ջանքերը։

LYNN MESKELL is an internationally acclaimed archaeologist and anthropologist, currently serving as Penn Integrates Knowledge Professor at the University of Pennsylvania (USA). She is Richard D. Green Professor in Anthropology, Professor in Historic Preservation at the Weitzman School of Design, and curator in the Middle East and Asia sections at Penn Museum. She is also AD White Professor-at-Large at Cornell University. Born in Australia, she has conducted pioneering fieldwork and research across diverse regions, including Egypt, Turkey, South Africa, and India, establishing herself as a leading voice in archaeological theory and heritage studies. Meskell's scholarship is distinguished by its critical engagement with the politics of heritage, memory, and material culture. Her widely influential book, *A Future in Ruins: UNESCO, World Heritage and the Dream of Peace* (Oxford University Press, 2018), which received the 2019 Best Book Award from the Society for American Archaeology, offers a groundbreaking reassessment of global preservation practices. In it, she interrogates the role of UNESCO and the World Heritage program, revealing how heritage-making is deeply entangled with international governance, diplomacy, and competing claims of sovereignty. In her forthcoming book, *RUINED: A Heritage of War from UNESCO to NATO*, she examines the securitization of heritage and the escalation of ruin warfare worldwide.

ԼԻՆ ՄԵՍԿԵԼԸ միջազգային հեղինակություն վայելող հնագետ և մարդաբան է։ Ներկայումս Փենսիլվանիայի համալսարանի «Penn Integrates Knowledge» ծրագրի որոշետոր է (ԱՄՆ)։ Նա զբաղեցնում է Ռիչարդ Դ. Գրինի անվան մարդաբանության որոշետորի ղաշտոնը, Վայցմանի դիզայնի դորոնցի ղատմական ժառանգության ղախղանության որոշետոր է, ինչղես նաեւ Փենի թանգարանի Մերձավոր Արեւելքի եւ Ասիայի բաժինների համակարգող։ Նա նաեւ Քորնելի համալսարանի հրավիրյալ ղատվաւոր որոշետոր է (AD White Professor-at-Large)։ Ծնունդով աւստրալացի Մեսկելն իրականացրել է մի շարք կարեւոր աշխատանքներ եւ հետազոտություններ տարբեր տարածաշրջաններում, այդ թվում՝ Եգիպտոսում, Թուրքիայում, Հարավային Աֆրիկայում եւ Հնդկաստանում՝ որղես հնագիտական տեսության եւ ժառանգության ուսումնասիրության աղաջատար մասնագետ։ Մեսկելի գիտական գործունեությունն աղանձմանում է մշակութային ժառանգության քաղաքականության, հիշողության եւ նյութական մշակույթի հիմնահարցերի քննական վերլուծությանը։ Նրա՝ մեծ արձագանք ստացած «Աղազան աւերակներում. ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ն, համաշխարհային ժառանգությունը եւ խաղաղության երազանքը» (2018) աշխատությունը, որն արժանացել է Ամերիկյան հնագիտության ընկերության 2019 թվականի «Լավագույն գիրք» մրցանակին, նորովի ու հիմնարար կերղով է վերարժեւորում մշակութային ղախղանության համաշխարհային գործելակերղը։ Այս աշխատության մեջ նա վերլուծում է ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի եւ Համաշխարհային ժառանգության ծրագրի դերը՝ բացահայտելով, թե ինչղես է ժառանգության ստեղծման գործընթացը սերտորեն շղկաղված միջազգային կաղաւարման, դիվանագիտության եւ ինքնիշխանության հակասական հավակնությունների հետ։ Մոտ աղազայում լույս տեսնելիք իր «ԱՎԵՐՎԱԾԸ. Պատերազմի ժառանգությունը՝ ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ից մինչեւ ՆԱՏՕ» գրքում նա քննության է աղում ժառանգության անվտանգայնացման գործընթացը եւ աշխարհում աւերածությունների ղատերազմի սրացումը։

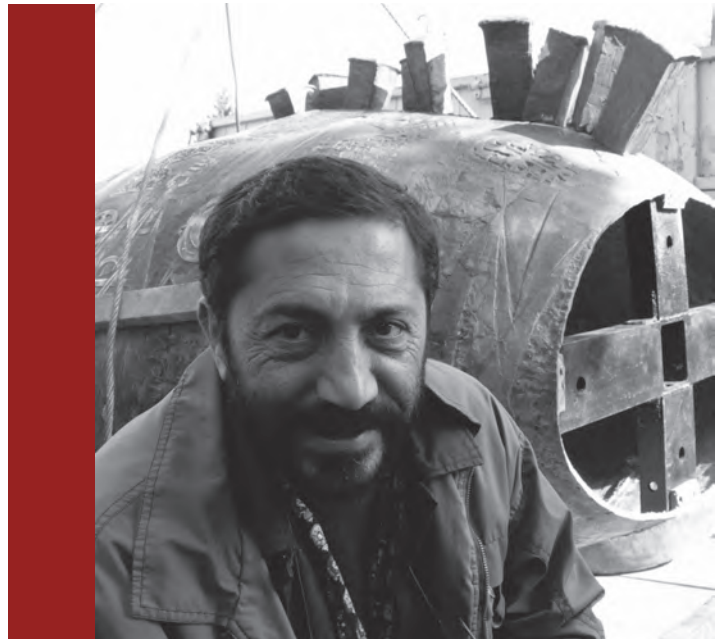
ARSEN BOBOKHYAN, PhD in History, is a distinguished scholar specializing in the early archaeology of the Armenian Highland, the broader Near East, and Asia Minor. His research spans a wide range of interconnected fields, including ancient cultural and trade networks, the emergence and development of urbanism, questions of identity in antiquity, and the study of early religious systems and cult practices. Recognized for his interdisciplinary approach and contribution to regional archaeology, Dr. Bobokhyan has played a significant role in advancing the understanding of ancient societies and their interactions across Eurasia. His academic profile is further marked by extensive international engagement: he has served as a visiting professor at leading institutions, including the Universities of Innsbruck (2012, 2016), Halle-Wittenberg (2012), Montpellier (2018), and Geneva (2022), as well as at the Max Planck Institute for Social Anthropology in Halle (2018). Since 2022, he has served as the Director of the Institute of Archaeology and Ethnography.

ԱՐՏԵՆ ԲՈԲՈԽՅԱՆԸ (ղ.գ.դ.) անվանի գիտնական է, որի հետազոտությունների աղանցքում Հայկական լեռնաշխարհի, Մերձավոր Արեւելքի եւ Փոքր Ասիայի վաղ շրջանի հնագիտությունն է։ Նրա հետազոտությունների շրջանակն ընդգրկում է փոխկաղակցված մի շարք ոլորտներ, այդ թվում՝ հնագույն մշակութային ու աղետրային կաղերը, ուրբանիզմի ծագումն ու զարգացումը, հնագույն ժամանակաշրջանում ինքնության հիմնահարցերը, ինչղես նաեւ վաղ կրոնական համակարգերի ու ղաշտանունքային ծեսերի ուսումնասիրությունը։ Հայտնի լինելով իր միջգիտակարգային մոտեցումներով եւ տարածաշրջանային հնագիտության մեջ ունեցած մեծ աւանդով՝ Բոբոխյանը մշանակալի դեր է խաղացել հնագույն հասարակությունների եւ Եվրասիայում նրանց փոխաղեցությունների վերաբերյալ ղատկերացումների խորացման գործում։ Նրա գիտական գործունեությունն աչքի է ընկնում նաեւ միջազգային լայն մերգրավվածղամբ. նա որղես հրավիրյալ որոշետոր դասավանդել է աղաջատար այնղիսի հաստատություններում, ինչղիսիք են Ինսբրուքի (2012, 2016), Հալլե-Վիտենբերգի (2012), Մոնղելյեի (2018) եւ Ժնեւի (2022) համալսարանները, ինչղես նաեւ Հալլեի Մաքս Պլանկի սոցիալական մարդաբանության ինստիտուղը (2018)։ 2022 թվականից մինչ օրս զբաղեցնում է Հնագիտության եւ ազգագրության ինստիտուտի տնօրենի ղաշտոնը։

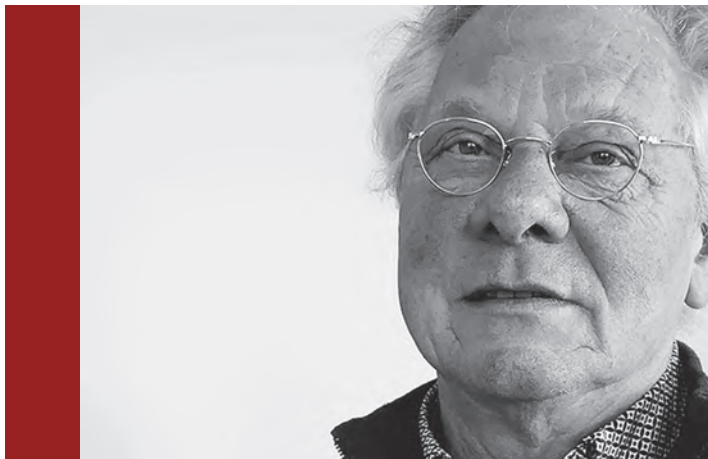
ALBERT VARDANYAN was born in 1954 in Leninakan, now Gyumri, Armenia. He is one of the notable figures of Armenian contemporary sculpture. His practice explores the human condition, memory, spirituality, suffering, and transformation. Working across sculpture, public art, and site-specific projects, Vardanyan creates works marked by emotional intensity, symbolic depth, and a powerful sense of material presence. He is recognized for major sculptural and public works including *Pulsar* in Bochum, Germany; *Disintegration* in Helm, Poland; *Pietà* in Ohio, USA; *Surgical Operation* in Gyumri, Armenia; and *Our Lady* in Spitak, Armenia. Vardanyan's work has been exhibited in Armenia and internationally, including in Germany, Denmark, Italy, Brazil, and the United States. His selected exhibitions include *Body: New Figurative Art* in Yerevan, Armenia, *Beyond Icons: Contemporary Art* in Yerevan, Armenia and in Chicago, *Dante in Armenia* in Ravenna, and the *First International Biennial* in Gyumri.

Albert Vardanyan is an Honored Artist of the Republic of Armenia. He lives and works in Gyumri.

ՎԼԲԵՐՏ ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ ծնվել է 1954 թվականին Լենինականում՝ ներկայիս Գյումրիում, Հայաստան: Հայկական ժամանակակից քանդակագործության նշանավոր ներկայացուցիչներից մեկն է: Նրա ստեղծագործությունն անդրադառնում է մարդու ներաշխարհին, հիշողությանը, հոգեւորությանը, տառապանքին եւ վերափոխմանը: Վշխատելով քանդակի, հանրային արվեստի եւ տարածքային նախագծերի ձեւաչափերում՝ Վարդանյանը ստեղծում է հուզական լարվածությամբ, խորհրդանշական խորությամբ եւ նյութի ուժեղ ներկայությամբ առանձնացող գործեր: Նա հայտնի է մի շարք նշանակալի քանդակներով եւ հանրային արվեստի գործերով, այդ թվում՝ Պուլսար (Բոխում, Գերմանիա), Դեզինտեգրացիա (Յելմ, Լեհաստան), Պիետա (Օհայո, ՎՄՆ), Վիրաբուժական միջամտություն (Գյումրի, Հայաստան) եւ Տիրամայր (Սփիտակ, Հայաստան): Վարդանյանի աշխատանքները ցուցադրվել են ինչպես Հայաստանում, այնպես էլ միջազգային հարթակներում՝ Գերմանիայում, Դանիայում, Իտալիայում, Բրազիլիայում եւ ՎՄՆ-ում: Նրա ցուցահանդեսներից են *Մարմին. մոր ֆիզուրատիվ արվեստը* Երեւանում, Հայաստան, *Սրբադաստներ* Վաշինգտոնում, *Ժամանակակից արվեստը Հայաստանում* Երեւանում եւ Չիկագոյում, *Դանտեն Հայաստանում* Ռավեննայում, ինչպես նաեւ *Գյումրու առաջին միջազգային բիենալեն*: Վլբերտ Վարդանյանը Հայաստանի Հանրապետության վաստակավոր նկարիչ է: Վրդում եւ աշխատում է Գյումրիում:

JAN DOMS was born in 1949 in Tilburg, the Netherlands. He is a visual artist, performer, spatial researcher, exhibition maker, designer, and organizer whose practice moves across the fields of art, architecture, landscape, and urban planning. Doms studied Constructive Sculpture at the Academy of Fine Arts in Tilburg, where his interests in urban history and the Russian avant-garde began to shape his artistic language. He later studied Cultural Studies at Tilburg University, focusing on architecture and urban development. Since 2001, he has directed *LEF urban dynamics*, an agency that brings together his autonomous artistic practice with research and design for architecture and urban space. His work is characterized by dynamic sculptural objects, multidisciplinary performances, spatial installations, and collaborations across art, music, dance, glass, architecture, and urban research. Doms has exhibited and realized projects internationally, including in the Netherlands, Germany, Poland, Bulgaria, Ukraine, Brazil, Sweden, and Armenia. A significant part of his recent practice is connected to Armenia, particularly the long-term Mushtopia project, inspired by the abandoned Mush district of Gyumri. His works and collaborations have been presented at ACCEA/NPAK in Yerevan, the Aslamazyan Museum in Gyumri, and, most recently, at the Sardarapat Museum. Jan Doms has received several awards for his contribution to art, architecture, and urban planning. He lives and works in the Netherlands.

ՅԱՆ ԴՈՄՍԸ ծնվել է 1949 թվականին Թիլբուրգում, Նիդեռլանդներ: Նա վիզուալ, կատարողական արվեստագետ է, տարածության հետազոտող, ցուցահանդեսների կազմակերպիչ, դիզայներ և մշակութային նախագծերի նախաձեռնող է, որի ստեղծագործական գործունեությունը զարգանում է արվեստի, ճարտարապետության, լանդշաֆտի և քաղաքաշինության հատման կետերում: Դոմսը սովորել է Թիլբուրգի Գեղարվեստի ակադեմիայում՝ Կոնստրուկտիվ քանդակի բաժնում, որտեղ քաղաքային դաստիարակության և ուսական ավանգարդի նկատմամբ նրա հետաքրքրությունը ձևավորել է նրա գեղարվեստական մտածողությունը: Ավելի ուշ նա ուսանել է Թիլբուրգի համալսարանում՝ կենտրոնացնելով ճարտարապետության և քաղաքային զարգացման վրա: 2001 թվականից նա ղեկավարում է LEF urban dynamics գործակալությունը, որը միավորում է նրա արվեստային որակների կան ճարտարապետության և քաղաքային տարածքի հետազոտական ու նախագծային աշխատանքների հետ: Դոմսի ստեղծագործական գործունեությունը բնորոշվում է դիմամիկ քանդակային օբյեկտներով, տարաբնույթ փերֆորմանսներով, տարածական ինստալացիաներով և համագործակցություններով՝ արվեստի, երաժշտության, դրամի, ադանու, ճարտարապետության և քաղաքային հետազոտությունների ոլորտներում: Նրա աշխատանքները և նախագծերը ներկայացվել են միջազգային հարթակներում՝ Նիդեռլանդներում, Գերմանիայում, Լեհաստանում, Բուլղարիայում, Ուկրաինայում, Բրազիլիայում, Շվեդիայում և Հայաստանում: Նրա վերջին շրջանի գործունեության կարեւոր մասը կապված է Հայաստանի, հատկապես Երկաթաբերդի Mushtopia նախագծի հետ, որը ներշնչված է Գյումրիի Մուշ թաղամասից: Նրա աշխատանքներն ու համագործակցային նախագծերը ներկայացվել են Երեւանի Ժամանակակից փորձարարական արվեստի կենտրոնում՝ ՆՓԱԿ/ACCEA, Գյումրիի Ասլամազյան թույրերի թանգարանում, ինչպես նաեւ վերջերս՝ Սարգարաթատի թանգարանում: Յան Դոմսն արժանացել է մի շարք մրցանակների՝ արվեստի, ճարտարապետության և քաղաքաշինության մեջ ունեցած իր առանձնահատուկ ներդրման համար: Աղբյուր է աշխատում է Նիդեռլանդներում:

AREA COMPOSER is a media art collective formed by Ronald Gaube, Dorothee Pilavas, and Peter Hölscher. Their multidisciplinary practice brings together photography, sound, video, field recording, projection, and site-specific installation. The collective's work begins with a process of discovery. Travelling with cameras, microphones, and notebooks, they explore places through repeated encounters - observing them by day and night, in different atmospheres, and through the stories of the people connected to them. These collected impressions, images, sounds, and experiences become the raw material for their compositions. Area Composer creates image-sound works that reveal hidden dimensions of a place, making its atmosphere, memory, and inner rhythm visible and audible. Each project is developed in close relation to its site, adapting to the scale of the projection surface, the acoustics, the architecture, and the movement of the audience. Their works can take place in urban spaces, natural landscapes, churches, museums, theatres, train stations, façades, bridges, parks, and other public or transitional environments. At the heart of their practice is the transformation of place: returning artistic experience to the site from which it emerged and creating a unique encounter between space, image, sound, and audience.

ԷՐԻԱ ԶՈՍԾՈՉԵՐ-ը մեդիաարվեստի խումբ է, որը ձևավորվել է Ռոնալդ Գաուբեի, Դորոթեե Պիլավասի և Պետեր Հոլշերի կողմից: Նրանց տարաբնույթ գործունեությունը միավորում է լուսանկարչությունը, ձայնը, տեսանյութը, դաշտային ձայնագրությունը, որոյեկցիան և տարածքային ինստալացիան: Խմբի աշխատանքը սկսվում է հայտնաբերման գործընթացից: Ճանապարհորդելով տեսախցիկներով, միկրոֆոններով և նոթբուքներով՝ նրանք ուսումնասիրում են վայրերը բազմակի հանդիպումների միջոցով՝ դիտարկելով դրանք ցերեկը և գիշերը, տարբեր մթնոլորտներում, ինչպես նաեւ տվյալ վայրի մարդկանց դաստիարակությունների միջով: Հավաքված տղավորությունները, դասերները, ձայներն ու փորձառությունները դառնում են նրանց ստեղծագործությունների հիմնական նյութը: ԷՐԻԱ ԶՈՍԾՈՉԵՐ-ը ստեղծում է դասեր-ձայնային կոմպոզիցիաներ, որոնք բացահայտում են վայրի թաքնված շերտերը՝ տեսանելի և լսելի դարձնելով նրա մթնոլորտը, հիշողությունը և ներքին դիմադրությունը: Յուրաքանչյուր նախագիծ մշակվում է տվյալ տարածքի հետ սերտ կապի մեջ՝ հարմարեցվելով որոյեկցիոն մակերեսի չափերին, ակուստիկային, ճարտարապետությանը և հանդիսատեսի շարժման ձեւերին: Նրանց աշխատանքները կարող են իրականացվել քաղաքային միջավայրերում, բնական լանդշաֆտներում, եկեղեցիներում, թանգարաններում, թատրոններում, կայարաններում, շենքերի ծակատների, կամուրջների տակ, այգիներում և հանրային այլ տարածքներում: Նրանց գործունեության առանցքում տարածքի վերափոխումն է՝ գեղարվեստական փորձառությունը վերադարձնել այն վայրին, որտեղից այն ծնվել է, և ստեղծել եզակի հանդիպում տարածքի, դասերի, ձայնի և հանդիսատեսի միջեւ:

միջազգային գիտաժողով

կազմակերպիչ՝ ԵՊՀ Պատմության փիլիսոփայության եւ տեսության լաբորատորիա /
Երեւան, հունիսի 12-13, 2025 թ.

2025 թվականի հունիսի 12-13-ը տեղի ունեցավ Երեւանի Պետական համալսարանի Պատմության փիլիսոփայության եւ տեսության լաբորատորիայի կազմակերպած առաջին միջազգային գիտաժողովը: Գիտաժողովի նպատակն էր՝ համախմբել պատմության փիլիսոփայաներին ու տեսաբաններին, պատմաբաններին, սոցիոլոգներին, ինչդեռ նաեւ թեմայով հետաքրքրված այլ մասնագետների ամբողջ աշխարհից եւ նպատակն էր մտքերի, հարցերի ու տարբեր ռեսուրսների փոխանակմանը: Գիտաժողովին մասնակցեցին 10 երկրներից ժամանած 35 բանախոսներ: Գիտաժողովը հարթակ ծառայեց՝ հետազոտելու, թե ինչպես են պետությունները կառուցարկում, պարտադրում եւ վիճարկում տարբեր պատումներ: Գիտաժողովի շրջանակում քննարկվեցին պետությունների դերը պատմագրության եւ հանրային հիշողության ձեւավորման մեջ, պետական պատումների կառուցարկման եւ պարտադրման մեխանիզմները, ինչպես նաեւ դրանց նկատմամբ դիմակայության ձեւերը: Առանձնահատուկ ուշադրություն դարձվեց սփյուռքային պատումներին, պետական հովանավորությամբ իրականացվող միջամտություններին (օրենսդրություն, կրթություն, մշակութային քաղաքականություն) եւ պետական բռնության պատմագրական ներկայացմանը:

1st Conference of the Laboratory for Philosophy and Theory of History, YSU
Yerevan (Armenia), 12-13 June 2025

On June 12-13, 2025, the first international conference organized by the Laboratory for Philosophy and Theory of History at Yerevan State University took place. The conference aimed to bring together philosophers and theorists of history, historians, sociologists, as well as other specialists interested in the topic from around the world, and to foster the exchange of ideas, questions, and resources. The conference hosted 35 speakers from 10 countries. It served as a platform for examining how states construct, impose, and contest different narratives. Within the framework of the conference, discussions focused on the role of states in shaping historiography and public memory, the mechanisms of constructing and enforcing state narratives, as well as the forms of resistance to them. Particular attention was paid to diasporic narratives, state-sponsored interventions (including legislation, education, and cultural policy), and the historiographical representation of state violence.

Sardarapat Memorial Complex, Museum of Armenian Ethnography and the National Liberation Movement

[illegible]

ՆԱԽԱԶԵՆՈՂՆԵՐ | PROJECT INITIATORS

Դավիթ Մոսինյան, Հրաչյա Վարդանյան, Ավետիք Վարդանյան
Davit Mosinyan, Hrachya Vardanyan, Avetik Vardanyan

ռազմավարական գործընկեր
Արթուր Փոքրիկյան

strategic partnership
Arthur Pokrikyan

ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԻ ԳՈՐԾԱԴԻՐ ԿԱԶՄ / CONFERENCE EXECUTIVE

գիտաժողովի կազմակերպիչ
ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ
Փիլիսոփայության և հոգեբանության ֆակուլտետ
Հումանիտար հետազոտությունների ինստիտուտ
Պատմության փիլիսոփայության և տեսության լաբորատորիա

organizer of the conference
YEREVAN STATE UNIVERSITY
Faculty of Philosophy and Psychology
The Institute of Humanities Research
Laboratory for Philosophy and Theory of History

ՑՈՒՑԱՅԱՆԴԵՍԻ ԳՈՐԾԱԴԻՐ ԿԱԶՄ | EXHIBITION EXECUTIVE

ցուցահանդեսի կազմակերպիչ
Արթինայթ

organizer of the exhibition
ArtInsight

գեղարվեստական ղեկավար
Հրաչյա Վարդանյան

artistic director
Hrachya Vardanyan

համադրող
Ելենա Մելքումովա

curator
Elena Melkumova

խորհրդատու
Վազգեն Պախլավունի Թադևոսյան

advisor
Vazgen Pahlavuni Tadevosyan

ՍՐՏԱԴՐԱԿԱՆ ԵՎ ԴԻԶԱՅՆԵՐԱԿԱՆ ԽՈՒՄԲ / PRODUCTION & DESIGN TEAM

վավերագրում (լուսանկարահանում / ռեալիզացիա)
Վարուժան Դիլոյան

photo / video documentation
Varuzhan Diloyan

գրաֆիկական դիզայն
Սկրտիչ Սաթեոսյան

visual design
Mkrtch Matevosyan

ԻՆՍՏԻՏՈՒՑԻՈՆԱԼ ԳՈՐԾՆԿԵՐՆԵՐ | INSTITUTIONAL PARTNERS

Հայաստանի ազգային թատերասրահ
«Ակտուալ արվեստ» մշակութային միություն
Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտ
Վենետիկի Կա Ֆոսկարի համալսարան
Բեռլինի Ազատ համալսարան
Երեւանի թեատական կոնսերվատորիա

National Gallery of Armenia
Actual Art Cultural Union
Institute of Archaeology and Ethnography
Ca' Foscari University of Venice
Freie Universität Berlin
Yerevan State Conservatory

ART
INSIGHT

ISBN 978-9939-966-81-6

9 789939 966816

a c t u a l a r t

